Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 7, Sayı: 45, Nisan 2020, s. 73-91

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.42851>

Öğr.Gör. Erdal YILDIZ

Yüzüncü Yıl Üniversitesi erdalyildiz@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi ALİ ULVİ ÖZBEY

Bingöl Üniversitesi aliulviovzbey@hotmail.com

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE DİNİ RADİKAL ŞİDDETİN İDEOLOJİK GELİŞİM ANATOMİSİ: İŞİD ÖRNEĞİ¹

Özet

Geçmiş dönemlerden günümüze tarih dünyanın farklı birçok bölgesinde değişik oluşumların gerçekleştirdiği radikal şiddet unsurlarına tanıklık etmiştir. Şiddet ve terörizmden beslenen grupların güçlenmesinde ve sürekliliğinde faydalandığı yegâne unsurlardan biri ise din olmuştur. Günümüzde Din merkezli radikal şiddet unsurlarının en bilineni Irak ve Şam İslam Devleti, kısaca İŞİD, Türkiye'ye komşu olan Irak ve Suriye'de etkinlik gösteren silahlı grup ve tanınmayan devletin vücut bulan karşılığı olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmamızda, binlerce sivil Iraklı ve Irak hükümeti üyeleri ve onların uluslararası müttefiklerinin ölümünden sorumlu tutulan İşid'in tarihsel arka planı, fıkırsel altyapısı üzerinde durulmuş kronolojik bir süreç ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Radikal, İşid, Şiddet, Din, Irak.

IDEOLOGICAL DEVELOPMENT ANATOMY OF RADICAL VIOLENCE FROM PAST TO PRESENT: THE CASE OF ISIS

Abstract

History from past to present has witnessed the elements of radical violence by different formations in many different parts of the world. Religion has been one of the only elements that groups fed by violence and terrorism have benefited from

¹ İşid ve Irak'ın İşgali başlıklı Yüksek lisans tez çalışmasından faydalanılarak hazırlanmıştır.

strengthening and continuity. Today, the best known of the radical religious-based violence, the Islamic State of Iraq and the Levant, briefly Isidor, who are active in neighboring Turkey, Iraq and Syria and armed groups in return for unrecognized state embodied emerges. In our study, we tried to reveal a chronological process focusing on the historical background and intellectual infrastructure of Isid, who is held responsible for the deaths of thousands of civilian Iraqi and Iraqi government members and their international allies.

Keywords: Radical, Isid, Violence, Religion, Iraq.

GİRİŞ

Çok eski tarihlerden beri dinsel terörizm aşkın karakterde bir eylem olarak tasarlanmıştır. Dinsel otoriteler tarafından meşru gösterilerek, sonunda kutsalın araçları haline gelen aktörlere hür türlü ruhsat verilmektedir. Kurbanlarının sayısının, kimliklerinin artık bir önemi bulunmamaktadır. Teröristin uğruna kendini feda ettiği Dava'nın üzerinde bir yargıç yoktur. Zira 1993'te sadece kısmi bir başarıya ulaşabilen Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan ilk saldırının failleri, işe koyulmadan önce, bugün ABD'de hapiste bulunan Şeyh Ömer Abdurrahman'dan bir Fetva almışlardı (Chailand & Blin, 2016, s. 13). ABD'nin ardından artık gözler yeni bir hareketliliğin başladığı yöne yani Ortadoğu'ya çevilmiştir. Bu coğrafya içinde en önemli konuma sahip ülke ise Irak olmuştur. Irak, birkaç Ortadoğu uzmanının az çok çözebildiği izlenimi veren bir ülke görünümünde olmuştur. Ancak 2014 yılı bu durumu tamamen değiştirmişti. İslam devleti, yeni bir oyuncu olarak, rekor sayılabilecek kadar kısa bir süre içinde, ortado'nun genelinde yeni bir durum yaratarak, kendisini önce Irak sonra da Suriye siyaset sahnesinin merkezine oturtmayı başarmıştır. Batı medyası, kendisine bir çeşit politik UFO gibi görünen, nereden çıktığı belli olmayan ve sanki durdurmaya da kimsenin gücü yetmeyecekmiş gibi görünen cihatçı bir ordunun varlığını, gözlerine inanamayarak keşfetmiştir (Luizard, 2016, s.9). Gerçekten de Irak-Şam İslam Devleti (İŞİD) 2004 yazında 100 günlük bir sürede Ortadoğu siyasetini kökten değiştirmiştir. Cihad savaşçıları dinsel fanatizm ile askeri uzmanlığı birleştirerek, Irak, Suriye, ve Kürt güçlerine karşı görkemli ve beklenmedik zaferler kazanmıştır (Cocburn, 2014, s. Xi). Işid'in yıldırım saldırısı Haziran 2014'te başlamış ve bir milyonluk nüfusuyla ülkenin ikinci büyük kenti olan Musul'un alınmasıyla tanınırlığı zirveye çıkmıştır. Birkaç gün sonra Ebubekir el Bağdadi kendisini bu oluşumun (İslam Devleti) halifesi ilan etmiştir (Chailand & Blin, 2016, s. 599). Birinci dünya savaşı'ndan beri ilk kez silahlı bir organizasyon, Fransızlar ve İngilizler tarafından çizilen Ortadoğu haritasını yeniden tasarlamaktaydı. Daha öncesinde Irak-Şam İslam Devleti adıyla tanınan İslam devleti, fetih savaşı başlatarak 1916 yılında tesis edilen Sykes-Picot düzenin yeniden şekillendirmekteydi (Napoleoni, 2014, s.17).

Bu çalışmamızda bizde Ortadoğu coğrafyasında büyük dönüşümlere sebep olan çıkışı ve yükselişiyle bütün dünyada hayret uyandıran ışid oluşumunu tarihsel bir süreç içinde değerlendirmeye çalıştık. Öncelikle ışid'in tarihsel ideolojik kaynaklarına değindikten sonra kuruluş ve ilerleme sürecini sonrasında da yapının çok kısa bir süre içinde küresel bir tehdit unsuru haline gelmesini farklı perspektiflerden yorumlamaya çalıştık.

Işid'in Tarihsel İdeolojik Kaynakları

Selefi akideye bağlı bulunan El-Kaide ve Taliban gibi İŞİD de bu ideolojiye sıkı sıkıya bağlıdır. Bütün düşünce ve eylemlerini bu akıma göre geliştirmektedir. Selefilik ve Vehabilik arasında organik bir bağ olduğu bilinmektedir. Vehabi akidenin dört aşamada ilerlediği ve bunların ilk aşaması Arabistan Vehhabiliğidir. İkinci aşamada Mısır'daki Selefi hareketler,

üçüncü aşamada El-Kaide ve dördüncü aşamada IŞİD'in ağırlığı söz konusudur. (Taşdemir, 2016: 147). IŞİD'in fikri dayanakları, kökenleri veya referansları meselesi birkaç boyutta ele alınabilir. Hareket olarak IŞİD bir terkiptir. Hareket olarak çok boyutlu faktörlere dayanmaktadır. Bu nedenle sadece bir fikre irca etmek mümkün değildir. Meselenin siyasi ve sosyal derinlikleri vardır. İndirgemecilikle sadece fikri bir boyuta hapsedilemez. Bölge ve dünyadaki sebepler ve sonuçlar ilişkisi açısından da incelenmelidir (Özcan, M. ve Özcan, L. 2015: 13). Her ne kadar İslam akidesine mugayir bir anlayışla hareket ediyor olsa da IŞİD, felsefi olarak beslendiği kaynakların olmadığını söylemek mümkün değildir. Dolayısıyla IŞİD ve felsefesini anlamlandırmak için onu besleyen ve ondan ayrılan yönleriyle referans aldığı kaynaklara bakmakta fayda vardır.

Haricilik

Terim olarak, “Dini ve siyasi konulardaki aşırı görüşleri ve faaliyetleriyle tanınan fırka” olarak tanımlanan Haricilik, Eş-Şehristânî'nin el-Milal ve'n Nihal adlı eserinde, “Müslüman toplumun imamlığı üzerinde ittifak ettikleri hak imama başkaldıran kimse(ler)” olarak nitelendirilmiştir. Abdurrâzık' göre ise, “İslam mezhepleri tarihçilerinin nazarında, halifelere veya imâmlara muhalefet edip onlara karşı ayaklanan herkes Haricidir”. Harici kelimesi Arapça, “hrc” kökünden türemiştir. Çoğul Havarîc olarak, “Bir yerden başka bir yere çıkmak, yahut itaatten çıkmak, isyan etmek, meşru otoriteye karşı başkaldırmak” anlamlarında kullanılmıştır. Harici ve çoğulu Havarîc terimleri için kısaca “isyan eden/edenler” denilmiştir (Çaylak & Pınarbaşı, 2019, s. 612). Hariciler yaklaşık olarak Şiiler ile aynı dönemde ortaya çıkmışlardır. Her ne kadar Hz. Ali döneminde tek bir grup gibi görünseler de Şia düşüncesi Harici düşüncesinden daha eski olduğu değerlendirilmekte beraber, Şia, Mutezile, Mürcie gibi bir çok mezhep veya akımın ortaya çıkmasına etki ettiği de iddia edilmektedir. Bu sebepler bağlamında İslam tarihinde merkezi otoriteye başkaldıran ilk fırkadır (Özcan, M. 2015: 214). Bu fırkanın ilk temsilcileri, Hz. Osman'ın şehit edilmesi sonrasında, önce Hz. Ali'yi desteklediler ve Muaviye'ye karşı onun tarafında savaştılar. Ancak bunlar, tahkim hadisesi ile birlikte gelişen olaylar neticesinde görüş değiştirerek bu olaya katılan veya onaylayanların hepsini tekfir ettiler. Başlangıçta tamamen siyasî amaçlarla vuku bulan bu hareket kısa bir zaman sonra kendilerini haklı göstermek ve taraftar toplayabilmek için başta “Allah'tan başka hüküm verecek yoktur/ Hüküm Allah'ındır” gibi ayetleri veya ayetlerden alınma ifadeleri sloganlaştırarak bunları kendi çıkarlarını destekleyen bir araç olarak kullanmaktan çekinmediler. Böylece Haricilik, İslam düşüncesi tarihinde ortaya çıkan ilk siyasî-dinî fırka olarak tarihteki yerini almış oldu (Bulut, 2009, s. 41). Aslında bedevî geleneklerini, zihniyetini ve ruhunu sürdüren Hariciler, İslamiyeti aşına oldukları kabilevi davranış örüntüleri çerçevesinde algılamışlar ve inanç ve kanaatlerine cahilce bağlılıkları nedeniyle hep şiddet yanlısı olmuşlardır. Dolayısıyla kendi yaşam tarzlarına uymadıkları gerekçesiyle etraflarındaki daha geniş toplum mensuplarını “bozulmuş” müslümanlar olarak görüp bunlara karşı savaş açmışlardır. Kabile asabiyetine sınıksız sarılmış kabilelerden oluşan Hariciler, yeni bir dini oluşumun temsilcileri olarak kendi anlayışlarına uymayan her türlü gelişmeyi din dışı sayıp bunlara karşı reaksiyoner bir tutum sergilemişlerdir (Bodur, 2007, s. 36).

Öte yandan erken dönem Hâricîleri, ibadete düşkünlükleri, zahidlikleri, takva ve ihlasları, fikrî ve dinî taassupları, buna bağlı olarak katılık ve taşkınlıkları, savaşmaktan ve ölümden hiç çekinmemeleri, Kur'an'ı ezberlemekle ve çok okumakla beraber ayetleri anlamadaki sathilikleri, nassların zahirine sarılmaları gibi özellikleriyle tanınmışlardır. Onları böyle yapan

asıl unsur zihniyet dünyalarıdır. Kendilerince doğru kabul ettikleri bir hususu, olabilecek tek doğru kabul eden ve inandıkları şeylere körü körüne bağlı kalan Hâriciler, düşmanlarının hiçbir deliline ikna olmaz; ne kadar açık-seçik ve hakka yakın olursa olsun, muhaliflerin görüşlerini benimsemezlerdi (Bulut, 2009, s. 46). Haricilerin temel özelliklerinden birisi sahabe mesleğinden uzak olmaları ve aralarında alimlerin olmaması veya kıt bulunmasıdır. Söylendiği gibi haricilerin arasında sahabe İŞİD’cilerin arasında ise alim barınmaz. Bununla birlikte İŞİD gibi yeni harici akımlar düşüncede İbn Teymiyye’yi model almaktadırlar. Bu durumda Selefi-Harici sarmalından bahsedebiliriz (Özcan, M. ve Özcan, L. 2015: 67).

Genel olarak yukarıdaki ifadelerden yola çıkılarak İŞİD’in inanç yapısına baktığımızda Hariciliğin temel zihniyetine sahip olduğunu görebiliyoruz. Günümüzün Hariciliği diyebileceğimiz İŞİD, eylemlerinin tamamını sahip olduğu ideolojik-dini temelli görüşlerini bu düşünce yapısından almaktadır. Büyük günah işleyenleri kafir olarak nitelendiren Hariciler, bir kişinin iman ettiğinin kabul edilmesi için bir takım dini farzîyetlerin yerine getirilmesi gerektiğini iddia ederler. Hariciler iman amelden bir parçadır görüşüne dayanarak namaz, oruç gibi pratiklere sahip olmayan birinin kafir olduğunu, zalim devlet başkanına karşı isyanın farz olduğunu savunmuşlardır (Yavuz 2014).

Selefilik

Haricilikle benzer özellikler taşıyan İslam düşüncesinin ilk dönemlerde ortaya çıkan olan Selefilik bir İslami ekoldür. Selefilik, İslam toplumlarındaki Müslümanların birbirleri ile konuşma dilidir. Tam ve net bir kriteri olamadığı için açık bir tanımlaması da yapılmamıştır. ‘Selefi Salih’, öncü topluluk anlamına gelmektedir. Peygamber Efendimizin arkadaşları (sahabe) ve onlardan sonra gelen Tabiin olanlar için kullanılmaktadır. Öncü topluluk İslam’ı ilk kabul etmiş olan ‘Sahabe’, ‘tabiin’, ‘tebe-i tabiin’ ilk üç kuşaktır. Sahabeler Peygamber’in hayatını en iyi bilenler ve İslam’ı en doğru şekilde anlayanlardır. Bu üç kuşak bizlere sahih İslam anlayışını kesintisiz bir şekilde aktarma noktasında önemli ve büyük bir rol üstlenmişlerdir. Selefilik, yaygınlık anlamına gelmektedir. İslam düşünce tarihinde Selefiye adını almış fakat bu isimde bir mezhep yoktur. Selefilik bir mezhep olmanın dışında daha çok bir yöntem yaklaşım tarzıdır. Selefilik kendi görüşünde olmayan insanları din düşmanı olarak görmüşlerdir (Sekman, 2018, s. 242). Dünyada İslam dinin farklı yorum ve mezhep anlayışlarıyla saflığını yitirdiğini söyleyen, dinin doğru bir şekilde anlaşılmasına yönelik bir amaç taşıdığını iddia eden, bu amaçla kötü ve dinden çıktığı için kafir olduğunu düşündüğü herkese karşı savaş açan ve mücadelesinde şiddet unsurunu sıkça kullanan dini mezheplerden biri de Selefilik’tir. Günümüzde yeryüzünde cihat hedefleyen, cihat kavramına getirdikleri farklı yorumlar ve bunun sonucunda çeşitli faaliyetler yapan birçok terörist örgüt bu dini anlayışa bağlıdır. Afganistan’da Taliban, El-Kaide ve Irak ve Suriye’de faaliyet gösteren konumuz olan Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) bunun en önemli örnekleridir.

Selefilik şemsiyesi altında toplananların ortak özelliklerle olsa da, kavram olarak Selefilik her dönemde tek bir anlamı ve içeriği ifade etmemiştir. Selefilik dairesi içinde bu çeşitliliğin oluşmasına neden olan sadece tarihsel bağlam değil, aynı zamanda Müslüman ulema sınıfının sahip olduğu fikir özgürlüğü ve bağımsızlığıdır. Yani her Müslüman alim kendi fikirleriyle bir birey ve kendi başına bağımsızdır. İkinci olarak, Katoliklik ile Protestanlık arasında olduğu gibi Sünni İslami sahada kendilerini selefi olarak görenler ile Eşari olarak görenler arasında tam bir ayrım söz konusu olmamıştır (Nâfi, B.M., 2016:20). Selefilik düşüncesi, Hanbeli mezhebine mensup mücadeleci imam Takıyyüddin İbn Teymiyye ile birlikte metodolojik bir ilke ve muhafazakar bir yaklaşım tarzı olmaktan çıkıp İslam düşüncesinde sistematik ve tutarlı bir

bütünlüğe sahip bir “nazariye” haline gelmiştir (Koca, 2016: 16). İbn Teymiyyede selefi yön, dinin asıllarında aklın kullanımı yerine Kitap ve Sünnet’e dönmektir. Nebevi ve selefi yol ise, Allah hakkında re’y ile konuşmamak, sahabe ve tabiinin yolunu takip etmek; Yunan mantığını, felsefe ve kelamı bırakıp “ilme” tâbi olmaktır (Koca, 2014:17).

Çağdaş dönem köktencilüğün doğrudan beslendiği kaynak olarak gösterilen selefiye hareketi, 19. Yüzyılın sonlarıyla 20. Yüzyılın başlarında ortaya çıkmıştır. Hareket, Kramer tarafından 18. Yüzyıldan itibaren Şeyh Veliyullah Dehlevi, Muhammed Abdulvehhab, Muhammed Şevkani, Muhammed Ali es-Senusi gibi düşünürler tarafından yapılan modernleşme ve reform tartışmalarının devamı olarak nitelendirilmektedir (Aydınlp, 2016: 140). Modern dönemde alternatif ortaya koyamamanın, çağdaş hayatı gereği gibi üretmemenin baskısı altında şekillenen Selefiye düşüncesine, temelde, İslam’ı yeniden dinamik bir güç haline getirme gayesi yön vermiştir. Bu çerçevede, Kur’an ve Sünnete geri dönüş retoriği öne çıkarılırken, geleneksel İslam hukukçularının taklit edilmesinin anlamsızlığı üzerinde durulmuş ve özellikle aracı otoritelere tepkisel bir yaklaşım sergilenmiştir (Aydınlp, 2016: 141). Selefilik, dini metinlerin katı bir şekilde yorumlandığı ve İslam dışı etkilere karşı çıktığı, köktendinci bir İslami düşünce tarzıdır. Asıl itibarıyla Arapça bir isim olup, tarih boyunca önde olmak, önce gitmek, halef karşısı anlamına geldiği gibi, öncelikli kimse, selef anlamını da taşımaktadır. Kelime olarak ilkler, ilklerinde sahabeyi, Tabii ve tabai tabiin olduğu, kendilerinin ise ilkler olarak tanımladıkları bu grubun halefi oldukları bu selefle ulaşmak için yapılan mücadele de Selefilik olarak tanımlanmaktadır (Özcan, M., 2017: 179). Her ne kadar Selefilüğün farklı görünüşleri arasında ortak noktalar bulunsa da, Selefilik tarihte geçirdiği her bir merhalede muhtelif veçheler ile tebarüz eden bir düşünce sistemidir. Başlangıçta Selefilik ve onun ihtiva ettiği anlam için, Mutezile ve Ehl-i Hadis arasındaki tartışma etrafında İslam’ın ilk üç neslinin inanç esasları üzerine olmayı ifade eden bir anlayış kullanılmıştır (Nâfî, B.M., 2016:31). İslam düşünce tarihinde Selefilik önce muhafazakar bir yaklaşım tarzı ve metodolojik bir prensip iken, daha sonra sistematik bütünlüğe sahip bir nazariyeye, dini ve siyasi bir akıma ve nihayet radikal ve kanlı bir yapıya dönüşmüş ve böylece “Selefilik” denince, neyin ve kimlerin anlaşılması gerektiği konusunda çeşitli tereddütler ortaya çıkmıştır (Koca, 2016: 25).

İŞİD de Selefi mezhebin öğretilerine göre hareket etmekte ve dine dayalı düşünce yapısını bu mezhebin öne sürdüğü görüşlere göre şekillendirmektedir. Strateji ve eylemlerinde bu mezhebin düşünce anlayışına bağlı olarak meşruluk kazandırmak istemektedir. Örnek olarak, kendi uygulama ve davranışlarına karşı oluşabilecek her türlü Müslüman düşünce ve örgütlenmeyi din dışı saymaktadır. Bu yönüyle de tekfir etmektedir. Bu organizasyonlar ve örgütler hala yolundan dönmüyorsa Selefi anlayışının benimsediği şekliyle dini anlayışa dönmüyorsa dine en büyük zararı verdiği fikrinden yola çıkarak onları kafir ilan edip, onlara saldırmaktadır (Yöntem, 2013:195-222). Bu yönüyle İŞİD’in mezhepsel inanç sistemi olan Selefilik anlayışını benimseyen diğer örgütlerle benzerlikleri vardır fakat metot ve yönetim anlayışı itibarıyla aralarında çok büyük farklılıklar bulunmaktadır.

Vahhabilik

Vahhabizm 18. yüzyılın ilk yarısında Orta Arabistan’ın geniş bir çöl bölgesi olan Necd ilinde kuruldu. Bu grubun kurucusu Muhammed İbn Abdullavahab (1702-1792), ardından Vahabiler ve Vahabizmin adını aldı, her gerçek inananın İslam’ı teolojik yeniliklerden, batıl inançlardan arındırmak için çaba sarf etmesi gerektiğini öğretiyordu. Onun inancına göre, bu

fenomen Cahiliye (“cehalet dönemi”) veya İslam öncesi dönemde var olan durum için karakteristiktir (Bandeoğlu, 2016, s. 325).

Abdulahhab İbn Teymiyye’nin görüşlerini detaylı olarak ilk defa Medine’de gözden geçirdiği rivayet edilmektedir. Medine’den Basra’ya geçip özellikle tevhit konusunda geliştirdiği fikirlerini burada yaymaya başlamıştır. Şehirdeki bir kısım ulemanın şiddetli tepkisi üzerine oradan ayrılmak zorunda kalmıştır (Büyükkara, 2013a: 23). Abdulvahhab, tarihsel süreç içerisinde İslamiyet’e girmiş her türlü ilaveleri bid’at olarak değerlendirmiş ve İslam’ı bunlardan arındırmayı amaçlamak suretiyle kurtuluşu “altın çağ” mitinde görmüştür.2 Vahhabilik hareketi, 17. ve 18. yüzyılda bilhassa Hintli müslümanlar arasında görülen dinsel hareketlilikten kısmen etkilenmiş izlenimi vermesine rağmen daha çok kendi lokal şartlarının etkisiyle nativistik bir karakter arz eden ancak siyasal yönü ağır basan dini bir oluşum olarak görülebilir. Aslında 16. yüzyıldan itibaren Batı Avrupa’da uygulamaya konulan merkantilist ekonomi politikasının Orta Arabistan ve Hint alt kıtasındaki yansımaları da İslam dünyasındaki püritanist eğilimlerde etkili olan dışsal bir faktör olarak Vahhabilik üzerinde dolaylı bir etkiye sahip olmuştur, denilebilir (Bodur H. , 2003, s. 8).

Bununla birlikte tevhit, Vehhabi doktrininin ana temasını oluşturmaktadır. Yaratıcılık, kainata hakim oluş ve idarecilik, kullarına emredicilik gibi vasıfların sadece Allah’a ait olduğunu ifade eden tevhid-i rubûbiyet; ibadet edilecek, duada bulunulacak, kendinden korkulacak veya ümit bağlanacak tek merciin Allah olduğunu ifade eden tevhid-i uluhiyet; ve iman ile amelin ayrılmazlığını ifade eden tevhid-i ameli, tevhid itikatının vazgeçilmez üç ayrı dayanağını oluşturmaktadır (Büyükkara, 2013a: 25).

Vehhabilik, ölümlere Kuranı Kerim okunması, ölen insanın başkasının amelinden istifade etmesi, mevlit okuma, kerametın varlığı, kabir ziyaretleri gibi konularda diğer mezhep ve görüşlere aykırı fikirleri savunduğu gibi, bazı görüşlere göre de bunları yapanların dinden çıktıklarını iddia etmektedirler. Bu bağlamda, Abdulvehhab’ın “elinden gelse hücre-i saadeti yıkardım. Kabe üstündeki altın oluğu atar, yerine tahta oluk takardım” demesi ve kendine inanmayanları kafir olarak nitelemesi en çok eleştirilen ve yadırganan konular arasındadır (Özcan, M. 2015: 191). Vahhâbilerin özel önem verdikleri ki selefi akımın da savunduğu meselelerden birisi, peygamberlerin, evliyanın ve salih kimselerin kabirlerini onarma ve üzerlerine bina (türbe) yapılması konusudur. Bu konuyu ilk defa ileri süren kişi İbn Teymiyye olmuştur. Daha sonra öğrencisi İbn Kayyim el-Cevziyye söz konusu etmiş; kabirlerin üzerine türbe yapmanın şirk, haram olduğuna ve yapılan binaların yıkılıp, yakılmasına fetva vermişlerdir (İbn Teymiyye, 1996: 661).

Genel olarak Muhammed b. Abdulvehhab, geriye düşüncelerini yansıtan çok sayıda eser bırakarak bu dünyadan ayrıldı. Kendi soyundan gelen ulema ve Necdin din bilginleri başta olmak üzere İslam aleminin değişik ülkelerindeki Vehhabilik sempatizanı müellifler O günden bu yana onun fikirlerini yorumlayarak geliştirdiler (Büyükkara, 2013a: 28). Vehhabilik özellikle dini düşünce alanında sadece Arap Yarımadası’nı etkilemekle kalmamış, aynı zamanda tesiri Kuzey Afrika’dan Uzak Doğu’ya kadar bir çok bölgeye ulaşmıştır (Koca, 2014: 20).

Işid’in Kuruluşu ve Zerkavi

Ortadoğu, dünyada üzerinde en çok terör örgütünü üzerinde barındıran bölgedir. Burada faaliyet gösteren bu örgütlerin çoğu selefi düşüncesini benimseyen dini temellere dayanmaktadır. Bölgenin tarihi ve içinde bulunduğu koşullardan yola çıkacak olursak şu sonuca

varmak yanlış olmayacaktır; dünya üstünde kurulan ve büyüyen birçok örgüt gibi içinden çıkıp büyüdüğü ortamlar gibi bu bölge de her yaşanan kriz veya savaş farklı bir örgütün yer bulması ve güçlenmesi için birer imkan oluşturmaktadır. Bu bölgede bulunan benzer örgütler arasında daha fazla popüler hale gelen Irak Şam İslam Devleti için de geçerli olmuştur. Taliban ve El-Kaide örgütlerinin gelişmesi için nasıl Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgal etmesi bir gelişme ortamı oluşturmuş ise Suriye'de yaşanan iç savaşı da Irak Şam İslam Devleti için gelişip büyümesi için büyük bir avantaj oluşturmuştur (Cülük, 2015).

Tarihte din, yağmaların, paylaşım savaşlarının en etkili silahı olmuştur. IŞİD'in ortaya çıkması, ya da ortaya çıkmasının sağlaması bu din silahının etkin bir şekilde kullanılmasıyla olmuştur. Aslında IŞİD bir anda ortaya çıkmış bir örgüt değildir. El-Kaide'den kopmuş bir örgüt olan IŞİD'in kökeni 1970'lerdeki Sovyet-Afgan savaşına kadar dayanmaktadır. 1970'li yıllarda bir taraftan İslami hareketin kendi içinde bölünmesi, diğer taraftan Suudi Selefiliğin İslam'ın özüne dönüş vurgusuyla, İslam geleneğinin ve buna bağlı olarak bir parçası olan mezheplerin sahip oldukları kimlikler üzerindeki sarsıcı etkisiyle daha öncesinde bilinmeyen yeni selefi grupların doğmasına neden olmuştur. Daha öncesinde, yani 19. Yüzyıldaki ve 20. Yüzyıldaki İslamcı Arap ıslahatçıların benimsediği Selefilik, onların dini dünya tasavvurlarına şekil veren unsurlardan sadece biri; davet ettikleri içtihat ve İslam dinine sonradan eklenilen hurafelerden arınma gibi görüşleri için sundukları İslami bir gerekçeydi (Nâfi,2016:29).

Genellikle Sünnî selefi anlayışa sahip birden fazla topluluk bir araya gelerek bu grubu oluşturmuştur. Selefî ideolojisine sahip Mücahidîn Şûra Konseyi, El-Kaide, Jaysh el-Fatiheen, Jund el-Sahaba, Katbiyan Ansar el-Tevhid vel Sunnah, Jeish el-Taiifa el-Mansoura gibi birden fazla isyancı gruplardan oluşur ve onların desteğiyle politikalarını sürdürmektedir. Zerkavi daha sonra kendi cihad organizasyonu Jund al-Sham için asker alıp eğitmek üzere bir eğitim kampı kurmak için El-Kaide ile temas kurmuştur. Kuruluş birkaç ay sonra Jama'at al-Tawhid wal-Cihad (JTWJ) olarak değiştirilmiştir. Bu dönemde dahi, Zarkavi ana hedefleri Ürdün, uluslararası toplum ve Şiiler olmuştur. ABD'nin Irak'ı istila etmesi Zerkavi'yi destekleyen Sünni kabilelerin sayısında artış olmasına neden olmuş ve bu durum bir mezhep çatışmasını hızlandırmak için büyük bir imkan sunmuştur (Ağalday, B., 2016:66). Bu örgütte, çoğunluğu Avrupa'da sürgün hayatı yaşayan Ürdün, Filistin ve Suriyeli İslamcı militanlardan oluşmaktadır. Yeni savaşçılar kazanma, kamp yerleri ve güvenli bölgeler oluşturma amacıyla Irak'ın Kuzeyi ile Suriye ve Lübnan'daki Filistinli mültecilerin bulunduğu bölgelerde bulunarak kendisine yeni bir alan oluşturmayı amaçlamıştır (Gürler, 2016: 66).

Örgütün temeli Zerkavi tarafından 2004 yılında 'Tevhid ve Cihat' adıyla Irak'ta kurulmuştur. Örgüt 2003'te Irak müdahalesinden sonra Amerikan güçlerinin büyük kayıp vermesine sebep olmuştur. Ardından Ladin liderliğindeki El-Kaide'ye katılmıştır. Pentagon'a ait bir açıklamada El-Kaide'nin üst düzey liderlerinden biri olan Kuteybe Türki, IŞİD'in eski lideri Zerkavi ile Irak'ta yaşadığı sıralarda edindiği tecrübeyi aktarırken "aslında dinin asli unsurları arasında yeri olmayan pek çok meselenin bayraklaştırıldığını, özellikle de Zerkavi'nin hapisane arkadaşı ve akıl hocası olan Ürdün asıllı olan din adamı Ebu Muhammed Makdisi'nin din ve mezhep çerçevesinde aşırı bazı fikirlerinin (veya tercüme edilmesi sonucunda çarpıtılan düşüncelerinin) selefi-cihadi anlayışa sahip kesimlerde bağnazlığa neden olduğunu, bu durumun da örgütün şekillenmesinde ve halka karşı uygulamalara bir de düşmanla savaş metoduna yansındığını" ifade etmiştir (Acun, Öner, 2017a: 16).

Irak ve Şam İslam Devleti'nin kısaca ismi IŞİD olan örgüt kurulduğundan buyana pek çok kez ismini değiştirdi. Kurulduğu yıllarda adı “Cemaat el-Tevhid vel-Cihad” olan örgüt, Ekim 2004'te ismini “Tanzim Kaidat el-Cihad fi Bilad el-Rafidayn” olarak değiştirdi. En çok “Irak El-Kaide'si” olarak bilinen örgüt Ocak 2006'ta kendisiyle aynı amacı taşıyan, sahip olduğu düşünceye paralellik gösteren birkaç küçük grupla birleşerek “Mücahidin Şûra Konseyi” ismini aldı. Ekim 2006 yılında “Irak İslam Devleti” olarak isim değiştiren örgüt, Nisan 2013'te şimdiki ismi olan “Irak ve Şam İslam Devleti” adını aldı (Çiçek, 2014).

Sorunlu bir gençliği olan ve ufak tefek suçlardan dolayı yirmili yaşlarının başlarında tutuklanan Zerkavi, beş yılını, Batının değerlerini ve etkisini tümüyle reddetme çağrısında bulunan radikal Selefilik benimsediği hapishanede geçirdi. Benzer şekilde, sonraki dönemde Irak'ta koalisyon güçlerine karşı vereceği mücadele sırasında, hapishane baskınları sonucu kurtardıkları tutukluların hapishanede Selefilik düşüncesiyle tanışmaları gibi çok daha sonra örgütün başına geçerek halifelik ilan edecek olan Ebubekir El-Bağdadi de hapishanede Selefilikle tanışmıştır. Örgütün elaman ihtiyacına kaynaklık eden sıkı korunaklı bu hapishaneler Selefi düşüncesinin mahkumlar arasında yayılması için adeta okul görevi görmüştür. Zerkavi, 2009'a kadar hapiste kalmayı beklerken, Kral Hüseyin'in 1999 yılında ölmesiyle babasının yerine geçen Kral Abdullah aynı yıl ilan etmiş olduğu aftan faydalanarak 1994'te hapisten çıkmıştır (Abubaker, 2019, s. 142). Örgüt lideri Zerkavi, hapishanede bulunduğu süre içinde İslami ilimler öğrenmeye ağırlık vermiş ve öğrendiklerinden yola çıkarak sonradan İslami otoriteler tarafından eleştirilen bazı fetvalar yayınlamaya başlamıştır. Omzundaki dövme, yetiştiği ortam ve şüpheli görülen davranışlarından dolayı bir takım fiziki görünümünden dolayı daha önce tanışmak için gitti Bin Ladin tarafından karşılık bulamamıştır. Daha sonra yabancı ülkelerden IŞİD'e katılacak olan yabancı savaşçıların profilleri de Zerkavi'ye benzer özellik göstermesi dikkat çekicidir.

Küresel Tehdit Unsuru Olarak Işid

Küreselleşen dünyada bireysel yaşam toplumsal yaşamla iç içe geçmiş ve ikisi de birbirinden bağımsız hareket edemez hale gelmiştir. Öyle ki küreselleşmenin dünya üzerinde yarattığı değişim adeta bir kelebek etkisi yaratarak bütün dünyadaki toplumları etkilemektedir. Değişen ve dönüşen bu dünya düzeninden toplumsal kurumlar da fazlasıyla etkilenmektedir. Benzer bir durum IŞİD olarak bilinen terör örgütü için de geçerli olmuştur. IŞİD ilk olarak ortaya çıktığı bölge itibarıyla lokal bir örgüt olarak kurulmuş olmasına rağmen ideolojisi ve tüm dünya üzerinde gerçekleştirdiği eylem ve yarattığı korku ile küresel bir terör örgütü haline gelmiş ve radikal düşüncelerin de merkezi konumuna gelmeyi amaçlamıştır (Şenol, Erdem, & Erdem, 2016, s. 277). IŞİD, son yüzyılın en ilginç örgütlenme tiplerinden biridir. IŞİD'in aktif eylem gücünde yabancı ülke vatandaşlarının sayısı, örgüte katılımı ve ülkeler arasında politik bir araç haline gelmesi, IŞİD'in daha karmaşık bir ilişki ağları içerisinde okunmasını zorunlu kılmıştır. Son yüzyılın İslami hareketlerinin geçirdiği değişim, dönüşüm ve kırılma aşamalarının sonucunda gelineen noktalardan biri olarak IŞİD, Sünni-Arap geleneğinin anakronik bir izdüşümü olarak gözlenmektedir. Diğer taraftan IŞİD'i tartışmak için yalnızca radikal dini bir hareketten veya dinin cihat özelliğinden bahsetmek yerine, birey, toplum ve siyaset üçgeninde psikolojik, sosyolojik ve politik süreçleri de ele almak gerekir (Ayhan & Çiftçi, 2018, s. 18).

İlk evre ve reaksiyon: Abd'nin 2003 Irak Müdahalesi

Ortadoğu'nun sahip olduğu zengin enerji kaynakları nedeniyle, bölgenin sahip olduğu enerji kaynaklarına bağımlı tüm ülkelerin ilgisini çekmiştir. Bölgenin sahip olduğu bu özelliğinden dolayı tüm ulusların, ekonomi politikalarını ve güvenliklerini etkileyen bir bölge

haline gelmiştir. Petrolün temel enerji kaynağı olarak kullanılmaya başlamasıyla ABD'nin bölgeye ilgisi artmıştır. ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik politikası, bölgenin sahip olduğu zengin petrol kaynaklarına daha rahat erişim ve söz sahibi olmaya yönelik olmuştur. Bölgede meydana gelen soğuk savaş ve buna bağlı SSCB-ABD rekabeti sonucunda ABD, bölgenin tek süper gücü haline gelmiştir (Öner: 264).

Amerika'nın Ortadoğu politikası petrol ve İsrail'in etrafında dönmektedir. Irak'ın işgali, Washington'un petrol susuzluğunu kısmen memnun etti, ancak Suriye'de devam eden hava saldırısı ve İran'a yönelik ekonomik yaptırımlar tamamen İsrail'in bölgedeki güvenliğinin sağlanmasına yönelik olmuştur. Raymond Hinnebusch da bir makalesinde Amerika'nın Ortadoğu'daki stratejik pozisyonu açısından petrolün ve İsrail'in güvenliği ile yeni muhafazakarlar olarak adlandırılan Bush yönetimini Irak'ın işgalinin arkasında yatan temel faktörler olarak belirtmektedir (Boz, 2015: 20). Amerika'nın petrol ithal etmesini zorlaştıran ve ülke içerisinde ciddi bir petrol sıkıntısının yaşanmasına neden olan bu petrol krizleri nedeniyle Amerika'nın Ortadoğu politikası, ABD'nin Körfez bölgesinde hegemonik bir güç haline gelerek, gelecekte bu coğrafyada sanayileşmiş bir rakip ile karşılaşma stratejisi etrafında tasarlanmıştır. Bu politika ile Amerika'nın küresel hegemonyasını devam ettirebilmesi için elzem olan petrol kaynaklarına ulaşmada herhangi bir sıkıntı yaşamak istemediği görülmektedir (Boz, 2015: 21). IŞİD, Amerika'nın Suriye yönetimini devirmek için kullandığı terör aracı değil; aynı zamanda İran'a baskı yapmak için de kullanılmıştır. İslam Devletinin neden bu kadar hızlı büyüdüğünü anlamak için örgütün Amerikan destekli köklerine bakmak gerekir. 2003 yılında Amerikan tarafından işgal edilen Irak istilas, IŞİD gibi radikal Sünni grupların kök salmasında ön koşullarını sağlamıştır (middleeastnewsser-vice.com, 2017).

Işid'in Iraklı Sünniler Arasında Taban Bulması

Ortaya çıktığı yıllarda Irak Şam İslam Devleti diğer bir şekilde kendilerini dünyaya anlattıkları şekilde İslam Devleti'nin beslendiği fikirler topluluğunu, ideolojik alt yapısını oluşturan inanç sistemi irdelenmelidir. Günümüzde amaç ve hedeflerini gerçekleştirmek isteyen, dünya üzerinde mücadele eden birçok illegal temelli oluşumlar dini düşünceleri pazarlarlar. Militanlar örgütte yer almaları, faaliyetlerinin ve eylemlerinin aslında bir lidere hizmetten veya içinde bulundukları örgüte hizmetten çok Allah'a ibadet ve hizmet olduğunun düşüncesindedir. Bu şekilde bu örgütler milli sınırları aşarak dünya çapında, militanları kendilerine yönlendirip, organize edebilmektedir. Örgütteki militanlar ise kutsal bir amaç için evrensel bir amaç uğruna, aldıkları dini eğitim ve dini yorumladığı şekliyle sahip oldukları mezhep gereği kötülüğe karşı savaştıklarına inanarak kendilerini feda edebilirler (Gülbüz, 2008).

İslam Devleti; Irak ve Suriye topraklarında devlet ilan eden bir devlet-dışı aktör olarak ortaya çıktı. Bu yapı, bölgede var olan jeopolitik düzeni ve devlet yapısını zorlayan sınır-ötesi ülkesel (territorial) yapılar oluşturma bir örneğidir. Birileri, bu fikre, bu tür yapıların kalıcı sınırlar oluşturmaya bilecekleri gerekçesiyle itiraz etse de, IŞİD Arap dünyasındaki yeni sosyal ve mekânsal ilişkilerin gerilimine ve bunun var olan bölgesel sınırları zorlamasına vurgu yapıyor. Devlet-dışı aktörlerin yükselişinin yarattığı sonuçlar, gelişen yeni bir siyasi coğrafya ortaya çıkarıyor (Aras, 2011: 11).

ABD'nin Irak'ı işgal etmesiyle başlayan süreçte, Sünniler hep ön saflarda direniş gösterdiler. Afganistan savaşındaki gibi cihat için Irak'a gelen yabancı savaşçılarla Iraklı direnişçiler hep birlikte mücadele ettiler. Nitekim Nisan 2004'te Felluce Savaşı bunun örneklerinden biridir. IŞİD'in kurucularından Zerkavi liderliğinde Tevhid ve Cihat Örgütü ve

diğer Sünni gruplar birlikte savaşarak koalisyon güçlerini tek taraflı ateşkese zorlamışlardır. Daha sonraki zamanlarda Zerkavi'nin şiddet içerikli uygulamaları bu birlikteliği zedelemiş hatta bu fikir ayrılıkları Zerkavi'nin ölümünden sonra da devam etmiştir.

2005 seçimleri öncesinde Şii adaylar ve seçmenleri demokratik seçimlere destek vermeleri nedeniyle, İslam'a aykırı davrandıkları gerekçesiyle Zerkavi tarafından kafir ilan edilmişlerdir. Sünni destekçileri ile birlikte Zerkavi ve taraftarları demokrasiye karşı savaş açmış ve 2005 seçimleri boykot etmişlerdir. Şii karşıtlığıyla bilinen Sünni destekçileriyle birlikte seçimleri boykot eden Zerkavi ayrıca demokrasiye destek veren diğer Sünnileri de eleştirmişlerdir. Bu tutumları Şiilerin iktidara gelmesini kolaylaştırmıştır. Oluşan Şii iktidarı ile Sünniler yönetimden uzaklaşmışlardır. Yönetimden uzaklaşan Sünniler ile yönetime gelen Şiiler arasında Sünni-Şii gerilimi artmıştır. Bu gerilimler Zerkavi'nin Şii katliamları, çeşitli dini merkezlerinin bombalanması ile devam etmiştir. Zerkavi ve destekçilerinin bu tutumu El Kaide'nin o dönemki ikinci lideri Zevahiri'yi rahatsız etmiştir. Bunun sonucunda Zevahiri, Zerkavi'yi küresel çapta ve Irak içinde halk desteğini kazanmak istiyorsa Şiilere ve dışladığı Sünnilere yönelik saldırılara son vermesini istemiştir. Bu uyarılara aldırmayan Zerkavi, masum sivil ve Müslümanların ölümlerine neden olan eylemlerine diğer direniş gruplarının dışlanma pahasına da olsa bu uyarılara kulak asmamıştır. halk ve aşiretler tarafından destek bulamayınca konsey dağılmıştır.

Eski ismiyle Irak İslam Devleti'nin hakimiyet sürdüğü bölgelere kendi İslami yorum farkından kaynaklı hukuk ve kaideleri uygulamaya başlamasından en çok etkilenen bölgedeki Sünniler olmuştur. Diğer bir yandan bölgede yaşanan yoğun çatışma ortamı ekonomik hayatı durma noktasına getirmiş, pek çok işyeri ve ticarethaneler kapanmıştır (Katzman, 2008, s.12).

Kendi güvenliklerini sağlamak için oluşturdukları Sahva Hareketi ile Aşiretler çeşitli zamanlarda El-Kaide militanlarıyla mücadelede bulunmuşlardır. ABD, Sünni aşiretlere silah ve cephane yardımıyla bulunarak IŞİD ile mücadelelerinde yardımcı olmuştur (Özcan, 2009, s.34). ABD ile Sahva arasındaki ittifaktan dolayı, ABD'den silah, para ve istihbarat yardımı alan Sahva, 2006 yılından 2008 yılına kadar zaman zaman çeşitli çatışmalara girmiştir (Çubukçu, 2007). ABD ile işbirliği sonucunda IŞİD artık Sahva hareketini Kafir ilan ederek Şiiler ile aynı değerde görmeye başlamıştır. Bünyesindeki savaşçıların sayısı giderek azalmaya başlayan IŞİD, aynı ölçüde bölgedeki çatışmaları da azalmaya başlamıştır (Laub, 2011, s.148). IŞİD ile mücadele başarı yakalayan Sahva hareketi, ABD'nin işgal ettiği bölgeden çekilmesi sonrasında Irak'ta kurulan Maliki yönetiminin Şiileri desteklemesi ile bölgedeki mücadelede kendini geri çekmiştir. Sünni Sahva Hareketi mensuplarının Irak ordusuna dahil edilmesi teklifine karşı çıkan Maliki, onları finanse etmeyip Sünnileri tamamen IŞİD'e iten bir politika gütmüştür. Şii iktidar için tehlikeli olduğu düşüncesiyle, sayıları yüzbin civarında olduğu tahmin edilen Sünni savaşçıların sadece yirmi bin kişinin orduya alınabileceği söylenmesi üzerine Sünniler arasında hayal kırıklığına neden olmuştur (Katzman, 2008, s.12. Maliki yönetimin bu kararı daha önce orduda görev almış yaklaşık sayıları 30 bin kadar olan profesyonel askeri hoşnutsuz bırakmıştır. Hükümete kırgın, hoşnutsuz bu askeri potansiyeli birer militan durumuna getirmiştir. Bunun sonucunda Sahva Hareketi saflarında savaşan bazı askerler IŞİD'e katılarak örgütün gücünü yeniden toparlamasına neden olmuştur. Bugün IŞİD'in bu denli güçlü olmasının en önemli nedenlerinden birisi de sonradan bünyesine dahil olan bu profesyonel askerlerdir (Erdoğan ve Deligöz, 2015, s.8).

ABD, dokuz yıl süren işgali ardında fiilen parçalanmış, savaşın eşliğinde, ekonomisi çökmüş ve istikrarsız bir Irak halkı bırakmıştır. Irak'ta yaklaşık olarak 32 milyon nüfusa sahiptir. Bu nüfusun %32-37'si Sünni mezhebine bağlı kalan %60-65'lik kesimi ise Şii mezhebine bağlıdır (Hassan, 2007). ABD ordusu Irak'tan çekildiği yıl Maliki yönetimi tarafından Sünnilere baskılar uygulandı. Bu baskılar sonucunda Sünni politikacılar yönetimden uzaklaştırarak çeşitli suçlardan kaynaklı tutuklama kararları çıkartıldı. Maliki yönetiminin bu uygulamaları çeşitli protesto gösterilerine sebep oldu. Irak'ın Kerkük, Diyala, Ninova, Selahaddin ve Bağdat'da büyük çapta gösteriler olmuş, bu durum IŞİD'in işine gelmiştir. IŞİD, aradığı taban desteğini bu sayede kolaylıkla bulmuştur (Gürler ve Özdemir, 2014, s.113).

Sünni Araplardan oluşan büyük bir kent olan Anbar, Sünni protestolarının en yoğun yaşandığı yerlerden biri olmuştur. Anbar kenti Suriye, Ürdün ve Arabistan'a komşu olmasının yanında Şiiler için büyük öneme sahip Kerbela ve Necef'e de sınırı vardır. Bu özelliğinden dolayı IŞİD'in önem verdiği yerlerden biri olmuştur. ABD işgalinden önce farklı siyasi bir yapıya sahip olan Anbar, işgal ile birlikte şiddetli direnişlerin yaşandığı bir bölge olmuştur. Anbar kentine komşu olan yerlerden birisi de Felluce'dir. Sünni direnişin simgesi olan, büyük çatışmaların yaşandığı Felluce şehri de Maliki yönetiminden uzaklaşarak protesto gösterilerinde bulunmuşlardır. IŞİD, bu bölgelerdeki protestolardan fırsat bilerek halk desteğini aramıştır. Mezhepçi politikaları yüzünden halkın Sünni-Şii ayrışmasının şiddetlenmesine zemin hazırlayan Maliki, 2012 yılında Sünniler tarafından başlatılan protesto gösterilerine karşı zor kullanmıştır. Bu zor kullanma Maliki karşıtı gösterilerin artmasına neden olmuştur. Maliki'nin bu tutumu IŞİD'in ihtiyaç duyduğu halk desteğini altın tepside önlerine sunmuştur (Gürler ve Özdemir, 2014,s.113).

IŞİD, Sünni toplum tabanından destek görmeye başlamışsa da aşiretlerin tamamı örgüt saflarında savaşmamıştır. Özellikle 2006-2007 yılları arasında Sahva Hareketi ile IŞİD arasında çıkan çatışmalarda görev almış aşiret mensupları, gerçekleşen protesto ve çatışmalarda sivillerin ölümlerine tepki gösterip yeniden IŞİD'e cephe almışlardır. Bazı aşiret mensupları ise Maliki yönetiminden rahatsız olmalarına rağmen çözümün IŞİD eliyle olamayacağını düşünüp tarafsız kalmışlardır (Cülük,2015).

Farklı Ülkelerden Işid'e Katılım Ve Musul'un İşgali

IŞİD ile birlikte mücadele eden yabancı savaşçıların çoğunluğunu Suriye ve Irak bölgelerinde yaşayan Sünni mezhebine bağlı kişiler oluşturmaktadır. Müslüman nüfusunun yoğunlukta olduğu ülkeler kadar Batılı ülkelerden de IŞİD'e katılım olmaktadır.

ABD Merkezi İstihbarat Teşkilatı (Central Intelligence Agency)verilerine göre, IŞİD'in faaliyet gösterdiği Irak ve Suriye topraklarında şimdiye kadar 20.000 ila 31.500 savaşçısından 2.500'ü çeşitli Batı Avrupa ülkelerinden, bir kısmı Amerika'dan, yüzlercesi de Rusya'dan Suriye'deki IŞİD saflarına katılmıştır. Ayrıca ABD istihbarat kaynaklarına göre, IŞİD ile birlikte savaşmak üzere her ay 1000 yabancı savaşçı Irak ve Suriye'ye geçmiştir (Kardaş, Özdemir, 2015:8)..

Önemli bir güncel mesele haline gelen IŞİD'e katılan yabancı savaşçıların motivasyonlarıdır. Yabancı savaşçıların IŞİD'e dahil olmaları ve bu düşüncelerinin altında yatan motivasyonlarında; selefi dini düşünce söyleminin internetle birleştirilmesi önemli etkenlerdendir. Ayrıca cihat vurgusu yapılarak zalim yöneticilere karşı mazlumluk, bir araç olarak kullanılmaktadır (Kardaş, Özdemir, 2015:8).

Suriye İnsan Hakları Gözleme örgütünün raporuna göre Ağustos 2014'te örgütün Suriye'deki savaşçı sayısının 50.000, Irak'ta ise 30.000 olduğu bildirilmiştir. CIA ise Eylül 2014'te örgütün Suriye ve Irak'ta toplam 20.000 ile 31.500 arasında savaşçıya sahip olduğunu açıklamıştır (Karadeniz, 2016: 165).

Katılımın en fazla olduğu ülkeler arasında Rusya, Fransa ve Türkiye'nin yer alıyor olması da ayrı bir önem arz etmekte, bu ülkelerden yaşanan katılımlarda gerçekleştirilen iletişim faaliyetlerinin yeri ve önemi anlaşılmaktadır. Kısacası teknolojinin etkin kullanımı sayesinde terör eylemleri artık bir ülkedeki belirli etnik, dinî ve kültürel grupların mücadele biçimi olmaktan çıkmış, deniz aşırı mesafelerden gelen bir tehdit halini almıştır. Yeni terör olarak adlandırılan oluşumlar nedeniyle Ortadoğu'da yaşanan mezhepsel çatışmaların, kilometrelerce uzaktaki Avrupa ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) için bir korku ve tehdit unsuru olabilmesi de bu durumun en açık göstergesidir (Türkoğlu, 2017: 164).

Ekim 2015'te Ulusal Karşı Terörizm Merkezi Direktörü Nicholas Rasmussen, örgütün mevcut militanlardan 28.000'den fazlasının yabancı savaşçı olduğuna dikkat çekmiştir. Yetkili, yaklaşık 250 batı Amerikalı olmak üzere en az 5000 Batılı bulunduğunu ifade etmiştir. ABD'li komutanlar Temmuz 2007'de Irak ayaklanmasına katılmak için yaklaşık 60-80 yabancı savaşçının her ay (esas olarak Irak-Suriye sınırı)sınırdan geçtiklerini ifade etmiştir. Basın raporlarına göre ABD komutanları, Ekim 2007'de ABD'nin Eylül 2007'de Sinjar'da bir çöl kampına düzenlediği baskın nedeniyle Suriye sınırına ihtiyaç duyan ve yabancı savaşçıları kaçıran operasyonların merkezi olan bu akımın Ekim 2007'de 40'a kadar düştüğünü tahmin etmektedir (Naylor, 2009: 18).

CNN yazarlarından Barbara Starr, kısa bir süre önce "ABD'li istihbarat, ISIL'in 9,000 ila 18,000 savaşçının arasında bir noktada toplam bir gücüne sahip olduğunu tahmin ediyor. "2014 yılının sonlarında, CIA'nın ISIL'in sayılarına ilişkin tahmini analistler, grubun Irak'la Suriye'deki grupları arasında 20.000 ila 31.500 savaşçının olduğunu ifade ettiğini belirtmiştir (<https://warontherocks.com>, 2017).

İŞİD teknolojik imkânları en iyi şekilde kullanmakta ve bu alanda özellikle internette aktif bir şekilde rol almaktadır. Örgütün insan kazanma stratejisinde özellikle bölge dışından katılacaklar için sosyal medyada aktif rol oynamaktadırlar. İŞİD'in kurulmasında önemli rol oynayan Zerkavi internetin anahtar unsur olması yönünde çalışmalarda bulunmuştur (Şenol vd., 2016: 286).

Sosyal medyayı geniş ve güçlü bir şekilde kullanan bu oluşum, bireyin rahatlıkla kendilerine ulaşmalarına imkan verdi. Hatta Müslümanlar arasında interneti en iyi kullanan kesimin Selefi merkezli oluşum ve kişiler olduğu kabul edilmektedir. Ana tema itibarıyla kendi düşüncelerinisavunmak, diğer Selefi ve İslami görüşleri reddetmek, totaliter Arap yönetim biçimi ve liderlerini eleştirmek yanında Batı'daki Müslümanların durumlarını yansıtan bir yapıda olan sosyal medya iletişim araçları, ciddi bir iletişim ağına sahiptir (Biçer, 2015: 9).

İnternette yaptığı çalışmalarla örgüte insan kazanma amacının yanında internette yayınladığı şiddet görüntüleriyle düşmanlarına korkutmak ve sindirme amacı gütmektedir. Ayrıca bölge halkını korkutarak yönetmeyi amaçlamaktadır Sosyal medyada *hashtag* uygulamaları ile sürekli organize olmaktadır ve takipçilerine düzenli olarak propaganda amaçlı görsel materyaller paylaşmaktadırlar. Diğer radikal İslami gruplara göre sosyal medyada en organize örgüt olmuştur (Şenol vd., 2016: 287).

IŞİD'e katılmak için ailelerini terk edip gidenler arasında fakir ailelerin çocukları kadar, zengin ailelerin çocukları da bulunuyor. 2012 yılından bu yana IŞİD saflarına katılanlar arasında sadece işsizler değil, çok çeşitli meslek sahipleri de IŞİD içerisinde yer alıyor. IŞİD'e katılanların geldikleri ülkeler ve sayıları tahminlere göre şöyle: Tunus 3.000, Suudi Arabistan 2.500, Fas 1.500, Rusya ve eski, Sovyet Cumhuriyetleri 1.500, Ürdün 1.500, Lübnan 900, Fransa 700, Libya 600, Türkiye 400, Almanya 400, Mısır 360, Pakistan 330, Belçika 300, Avustralya 250, Cezayir 200, Hollanda 150, Kazakistan 150, Arnavutluk 140, İsrail/Filistin 120, Kosova 120, Jemen 110, ABD 100, Danimarka 100, İspanya 100, Çin 100, Sudan 100, İsveç 100, Somali 70, Kuveyt 70, Bosna Hersek 60, Avusturya 60, Endonezya 60, Ukrayna 50, İtalya 50, Norveç 50, İrlanda 30, Finlandiya 30, Kanada 30, Afganistan 25 (Ahmet Yıldırım, DHA, 04.09.2014) .

Irak'ın en büyük ikinci şehri olan Musul 6 Haziran 2014'te IŞİD savaşçıları tarafından saldırı başlatıldı. Saldırı dört gün sürdü ve sonunda şehir düştü. Bölgedeki Irak ordusu, federal polis ile yerel polis dahil kayıtlara göre 60 bin kişi kuvvetindeki bir güce karşı sayıları 1.300'e civarında olan gücün kazandığı, şaşırılacak bir zaferdi bu. Fakat Irak'taki başka pek çok şey gibi sayısal eşitsizlikler de pek görüldüğü şekilde değildi. Irak güvenlik güçlerindeki yozlaşma buna bir örnekti; silahaltında olması gerekenlerin ancak üçte biri kadarı fiilen Musul'daydı; geri kalan kısmı sürekli izinde kalmak için aldıkları maaşlarının yarısını üstlerine rüşvet olarak veriyorlardı (Cockburn, 2014: 11).

Son Moğol saldırılarından bu yana Ortadoğu böyle vahşi bir saldırıyla karşı karşıya kalmamıştır. Ortadoğu ve sahip olduğu medeniyet tahrip edilmiş, IŞİD'in saldırmasına karşı Irak güçleri ve Peşmerge beklenen güveni sağlamamışlardır. Musul'u birkaç saatte teslim alan IŞİD'in Bağdat'a saldıracağı bekleniliyordu fakat, Irak Bölgesel Kürt Yönetimi'ne karşı saldırıya geçebileceği tahmin edilmiyordu. Peşmerge güvenlik zafiyeti göstererek IŞİD'in vahşice saldırılarını durduramayıp bir insanlık dramına imza atmasına olanak vermiştir (Kıran 2015: 135).

IŞİD, Haziran 2014'ten itibaren gerçekten şaşırtıcı bir şekilde genişleyerek neredeyse hiç savaşımadan Irak'ın Sünni Arap bölgelerinin dörtte üçünü ele geçirdi. Ülkenin en büyük ikinci şehri olan, nüfusu iki milyonu geçen ve İslam Devleti'nin gelecekteki dini başkenti olarak belirlenen Musul'un ele geçirilmesinin siyasi ve sembolik ağırlığı da fazladan bir getiri olarak kabul görmüştür. Musul'un IŞİD nezdinde özel bir önem taşımasının sebebi, geleneksel olarak savunma bakanını Musul'dan seçen Saddam Hüseyin döneminde Irak ordusuna katılan birçok ailenin yuvasının orda olmasıydı. Musul'daki birçok insanın gözünde IŞİD savaşçıları kadar vahşi olan bu insanlar, Maliki'nin Şii egemenliğindeki hükümet güçleri karşısında ehveni şer sayılmaktaydı (Cockburn, 2014: 76).

IŞİD diğer terörist gruplardan farklı olarak her zaman ele geçirdiği bölgenin şartlarına göre bir strateji izlemiştir. Musul saldırısı da buna en iyi örnektir (Cülük, 2015). Suriye'nin Rakka şehri gibi Kuzey Irak da petrol zengini şehirlerle doludur. Musul bölgede bulunan şehirler arasında belki de en önemlisidir. Bağdadi bunun farkında olarak örgütün maddi ihtiyaçlarını petrolden sağlayarak gücünü arttırmak istemiştir ve bunun sonucunda Musul'a taarruz başlatmıştır. IŞİD'in Musul'a yaptığı bu taarruz IŞİD için tüm dünya kamuoyunun beklendiğinden çok daha kolay olmuştur. Irak hükümeti IŞİD'e karşı koyamamış ve Irak ordusu Musul kentini kaçarak terk etmiştir. Bölgede bulunan yaklaşık 30000 Irak askeri savaşı bırakarak bulundukları bölgeyi terk etmeye başlamıştır. Kısa sürede ele geçirdiği Musul

sonrasında IŞİD, Ninova, Enbar, Tikrit, Felluce ve Ramadi şehirlerini de kontrolü altına almıştır. Kontrolü altına aldığı bölgelerde de daha önce ele geçirdiği Musul ve Rakka şehirlerinde uyguladığı yönetim sistemini uygulamaya başlamıştır. IŞİD böylece hem Irak'ta hem de Suriye'de büyük bir alanı kontrol etmeye başlamıştır (Yavuz, 2014).

Musul işgali sonrası IŞİD Haziran 2014'te 1 ay gibi kısa bir sürede Irak'ta geniş bir alanı kontrol etmeye başlamıştır. IŞİD'in her iki ülkede de saldırıda bulunduğu yerler incelendiğinde, Irak'ın Batısı ile Suriye'nin Doğusu arasında bir devlet kurmak istediği görülebilir. Irak'a yapılan saldırılar ve ele geçirdiği kaynaklardan sonra IŞİD, İslam Devleti kurmak için gerekli güce sahip olmuştur. Sadece Musul kentinde neredeyse savaştan ele geçirdiği silahların ve paraların toplamı 1.5 milyar dolar civarında olduğu belirtilmektedir. Ayrıca ABD'nin Irak'ı işgalinden sora görevlerinden uzaklaştırılan kaçak durumda olan Saddam Hüseyin dönemi komutanları da örgüt bünyesine dâhil olarak ciddi katkıları olmuştur. Bu komutanların deneyimlerinden faydalanarak savaş taktiklerini geliştirmiştir. Eski ordu mensuplarının yanı sıra Saddam'ın kızı dahi IŞİD'e maddi yardımda bulunmaya başlamıştır. Suriye'de olduğu gibi Irak'ta da hapishanelere saldırmış, buradaki tutukluları militan olarak kendi bünyesine katmıştır. Böylece ihtiyaç duyduğu asker sıkıntısını bu şekilde halletmiştir. Bu şekliyle ihtiyaç duyduğu maddi gücünün yanında militan sayısını da arttırmıştır (Cülük, 2015).

Sonuç

Tarihte din, yağmaların, paylaşım savaşlarının en etkili silahı olmuştur. IŞİD'in ortaya çıkması, ya da ortaya çıkmasının sağlaması bu din silahının etkin bir şekilde kullanılmasıyla olmuştur. Benzer davranışları gösteren dini temelli diğer birçok terörist örgüt gibi IŞİD de Selefi mezhebine bağlı bir örgüttür. Bu sebeple örgüt bağlı bulunduğu düşüncenin temel öğretisi olan cihat anlayışını etkili bir biçimde kullanabilmiştir

Kuruluşunun ilk dönemlerinde Selefi anlayışa sahip diğer örgütlerden ideolojik ve hareket biçimi olarak pek farkı olmayan IŞİD, zamanla kendisine benzeyen diğer örgütlerden farklı hareket etmiştir. Şia mezhebine bağlı halkın inanç yerlerine saldırması ve mezhepler arası çatışmaları derinleştirmek, hapishanelere baskınlar düzenleyerek orada bulunan mahkumların kurtarılıp örgüt bünyesinde eleman olarak alınması gibi bir takım farklı stratejiler izleyerek gücünü arttırmış, sahip olduğu toprakları arttırarak insan sayısını genişletmiştir. Bu genişlemelerle birlikte IŞİD'in yapısı ve uyguladığı metotlar da zamanla değişim geçirmiştir.

IŞİD'in fikri dayanakları, kökenleri veya referansları meselesi birkaç boyutta ele alınabilir. Hareket olarak IŞİD bir terkiptir. Hareket olarak çok boyutlu faktörlere dayanmaktadır. Bu nedenle sadece bir fikre irca etmek mümkün değildir. Meselenin siyasi ve sosyal derinlikleri vardır. İndirgemecilikle sadece fikri bir boyuta hapsedilemez. Bölge ve dünyadaki sebepler ve sonuçlar ilişkisi açısından da incelenmelidir.

ABD'nin bölgeye müdahalesi ve bölgede uygulanan yanlış politikalar IŞİD'i besleyen ve bölgede önemli bir aktör haline getiren sebeplerin başında gelmektedir. Doğal dengeleri bozulan Ortadoğu coğrafyasında belli bir egemenlik alanı oluşturmaya çalışan yapılardan biri haline gelen IŞİD, farklı eylem ve saldırılar ile kendini bölgede hissettirmeye çalışmıştır.

KAYNAKLAR

- Abubaker, S. S. (2019). Hilafet'ten Terör Teşkilatlanmasına Dönüş: IŞİD. *Lectio Socialis*, 3(2), 139-158.
- Abdülazîz b. Abdullah b. Abdurrahman İbn Baz (1989). “*Mecmuu fetava ve makalatun mütenevvia*”, . Muhammed b. Sa'd Şuveyir(drl), Kahire, Mektebetu İbn Teymiyye, c. I
- Acun C. ve Hüseyin Ö. (2014). “IŞİD – PYD Çatışmasının Sıcak Cephesi: Ayn El-Arab (Kobani)”, *Seta Perspektif*, Sayı: 77, Ekim
- Ağalday B.(2016), “*The Impact of 2003 US-led Invasion On The Rise of Terrorism in Iraq*”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bilkent Üniversitesi SBE.
- America Created Al-Qaeda andt Isis Terror Group, <https://middleeastnewsservice.com/2016/06/13/america-created-al-qaeda-and-the-isis-terror-group/> (Erişim Tarihi: 09 Eylül 2017).
- Aras B.(2011).“Arap Baharı Sonrası Jeopolitik IŞİD ve Türkiye”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 6, Sayı: 65, Kasım-Aralık, ss.162-180.
- Aydınalp H. (2016), “*Canlı Bomba Sosyolojisi*”, İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2.Basım.
- Ayhan, B., & Çiftçi, M. E. (2018). IŞİD, Propaganda ve İslamofobi. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 17-32.
- Bandeoğlu, Z. (2016). WHO IS THE REAL THREAT? DAESH (ISIL) OR WAHHABISM AS ITS IDEOLOGY? *Sosyal Bilimler Dergisi*, 320-343.
- Bayrı H. (2017), *Cihadçılık, efsaneler, Gerçekler*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Beşir M. Nâfi (2016), “*Selefilik Kavram Sorunsalı, Tarihi ve Muhtelif Görünümleri*”, Beşir M. Nâfi, İzzuddin Abdu'l-Mevlâ ve El-Hevvâs Takiyye (Ed.), Nurullah Çakmaktaş (çev.), Arap Dünyasında Selefilik ve Selefi Hareketler içinde (13-32), İstanbul: Yarın Yayınları, 1.Basım.
- Beşiroğlu F.(2014). “*El Kaide-IŞİD Kopuşu ve Yeni IŞİD*”. www.21yyte.org, 20 Şubat 2014 (Erişim Tarihi: 16.08.2015).
- Beştaş A. (2014), *Bir IŞİD Panaroması*, Ankara: Süreç Analiz.
- Bıçer R.(2015). “*IŞİD Düşünce Yapısının Teolojik Arkapları*”, [Electronic Version] klemma Araştırmaları, Vol.13, No.1.
- Bodur, H. (2003). Vahhabi Hareketi ve Küresel Terör. *Ksü İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(1), 7-20.
- Bodur, H. E. (2007). Sekt (Fırka) Tipi Dini Organizasyonunun Örneği Olarak Haricilik Hareketine Sosyolojik Bir Bakış. *Ksü İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10(1), 25-53.
- Bulut, H. I. (2009). Haricilik ve Günümüze Yansımaları. *Usûl*, 11(1), 41-54.
- Büyükkara M. Al. (2015), *Çağdaş İslami Akımlar*, İstanbul: Klasik Yayınları, 1.Basım.,
- Büyükkara M.A. (2013), “*İhvandan Cüheyman’a Suudi Arabistan ve Vehhabilik*”, İstanbul: Rağbet Yayınları

- Carla E.Humud,Blanchard, Christopher M., Nikitin, Mary Beth D. (2017), “*Armed Conflict in Syria: Overview and U.S. Response*”. <https://fas.org/sgp/crs/mideast/RL33487.pdf> (Erişim Tarihi:31.11.2017)
- Chaliand G. ve Blin A.(2016).“*Terörizmin Tarihi Antikçağdan IŞİD’e*”, Bülent Tanatar (Çev.), İstanbul: Nora Kitap, 1.Basım,.
- Cockburn P.(2014), “*İslam Devleti’nin Yükselişi*”, Osman Akınhay (Çev.), İstanbul: Agora Kitaplığı, 1.Basım.
- Cülük A. (2015), “*IŞİD’in Dünden Bugüne Gelişimi ve Geçirdiği Dönüşüm*”, Akademik Perspektif. <http://akademikperspektif.com/2015/01/21/isidin-dunden-bugune-gelisimi-vegecirdigi-donusum/> (Erişim Tarihi: 05.03.2016).
- Çaylak, A., & Pınarbaşı, H. (2019). Haricilik ve Anarşizmin Toplum ve Siyaset Felsefelerinin Karşılaştırmalı Analizi. *International Journal of Cultural and Social Studies*, 5(2), 610-637.
- Çiçek N.(2015), “*Dünden Bugüne Irak Şam İslam Devleti: IŞİD*”, İstanbul: Akademik Perspektif
- Çubukçu M. (2007). “*Irak’ta Direniş: Düşman Bu Kez El-Kaide*”. BirikimDergisi.<http://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/4918/irak-ta-direnisdusman-bu-kez-el-kaide#>.Vurt5uKLTIU[18.03.2016].
- Dolunay Ş., Erdem S. ve Erdem E., “*IŞİD: Küresel Bir Terör Örgütü*”, [Electronic Version] Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Vol.26, No.2, 2016.
- Eaton J. (2017)“*What Is ISIS?*”, <https://www.teenvogue.com/story/isis-explainer>, (Erişim Tarihi: 01 Temmuz 2017).
- Ebü’l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. Abdülhalim İbn Teymiyye, 728/1328, Mecmuatu’r-Resail-i ve’l-Mesail, c.1, s. 59-60, Mısır, trz. Muhammed Reşid Rıza derlemesi; el-Cevziyye, İbn Kayyim, Zadu’l-Maad, çev. Şükrü Özen, İklim yay, İstanbul 1996.
- Erdoğan Ş. ve Ergün D. (2015). “*Irak Şam İslam Devleti (IŞİD): Gücü ve Geleceği*”, *Savunma Bilimleri Dergisi*, Mayıs
- Erkmen S., Irak’ta İşgal Sonrası Siyasal Yaşam ve 2010 Parlamento Seçimleri, *Ortadoğu Etütleri*, Temmuz 2010, Cilt 2, Sayı 3
- Esed’in Kanlı Bumerangı: El Nusra, www.aksiyon.com.tr, 10 Haziran 2013, (Erişim Tarihi: 22.08.2015).
- Gambill G.(2004).“*Abu Musab al-Zarqawi: A Biographical Sketch*” The Jamestown Foundation, Terrorism Monitor 2, Issue 24, s.2.
- Gülbüz B. (2008), *Dini Motifli Ve Uluslararası Bir Terör Ürgütü Olarak El-Kaide*, Ankara: Atılım Üniversitesi Yayınları,.
- Gürler R. T. ve Ömer Behram Ö.(2014), “*El-Kaide’den Post-Kaide’ye Dönüşüm: IŞİD*”, *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*.
- Heykel M. H.(2002).“*New York’tan Kâbile Amerika Zamanı*” Mısır-Arap Ulusal Yay.

- Gartenstein D. (2015). *How Many Fighters Does The Islamic State Really Have?*, <https://warontherocks.com/2015/02/how-many-fighters-does-the-islamic-state-really-have/> (10 Eylül 2017).
- ISIS: Everything you need to know, <http://edition.cnn.com/2015/01/14/world/isis-everything-you-need-to-know/index.html> (07 Ekim 2017).
- Kalaycı R. (2015), *Irak 2015, Ortadoğu Yıllığı*, Sakarya
- Kar M.(2014). “IŞİD’in Dünü, Bugünü ve Yarını”, Köklü Değişim, sayı 113.
- Karadeniz A. (2016), “Kur’ân’da Cihad-Kıtal Farkı ve IŞİD Terör Örgütü”, *TESAM Akademi Dergisi* ,Vol.3, No.1.
- Kardaş, T. ve Özdemir Ö. B (2015).“*Avrupalı Yabancı Savaşçılar: Kimlik, Sosyal Medya ve Radikalleşme*”, SETA Analiz, No. 115.
- Katzman K. (2008). “*Iraq and Al Qaeda*”. CRS Report for Congress.
- Kıran, A. (2015), *Yeni Bir Ortadoğu ve Kürtler*, Ankara: Nas Yay.
- Koca A.E. (2014) , “*IŞİD Karışıklığı*”, Stratejik Düşünce Dergisi
- Koca F. (2016), *İslam Düşüncesinde Seleflilik Genel Karakteristiği ve Günümüzdeki Motivasyonları*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları
- Koca A. E.(2014). “IŞİD Karışıklığı”, *Stratejik Düşünce Dergisi*, Ekim, Sayı 59
- Köse H. H. (2015). “*Şii Grupların Irak Siyasetine Etkisi: 2003-2012 Dönemi*”, The Journal Of Europe - Middle East Social Science Studies, October.
- Kurdi R. (2016). “*Islamic State, Background Report*”, pražský studentský summit.
- Lister C. (2014), *Profiling The Islamic State*, Washington: Brookings Institution
- Luizard P. (2016), *IŞİD Tuzağı*, Yasemin Özden Charles (Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları, 1.Basım,.
- Weaver M. A. (2006). “*The Short, Violent Life of Abu Musab al-Zarqawi*” (<https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2006/07/the-short-violent-life-of-abu-musab-al-zarqawi/304983/>).
- Napoleoni L.(2005). “*İslam ve Modern Cihat*”, Fulya Çeçen ve Ahmet Faruk Çeçen (Çev.), İstanbul: Altınbilek Yayınları, 1.Basım.
- Naylor D. H. (2009).“*Al Qaeda In Iraq*, New York: Nova Science Publishers.
- Observer E. (2014).“*YPG sucesfully defends Manajir from ISIS*”, Transnational Middle, (Erişim Tarihi: 18.08.2015)..
- Oktav Ö. Z. (2016). “*Suriye Krizi Sürecinde Türkiye ve İran: Değişen Roller, Çatışan Çıkarlar, Küresel Güçlerle İlişkiler*”. (Editör: Hasan Basri Yalçın, Burhanettin Duran). Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejileri. İstanbul: SETA Yayınları, 197-222.
- Orhan O. (2014), *Suriye İç Savaşı ve Ortadoğu’da Güvenlik*, Ankara: Orsam.
- Özcan A. (2013), “*Tarihin Hesaplaşması: Ortadoğu’da Gizli Paylaşım Planları*”, İstanbul: Yedi kıta

- Özcan M. ve Özcan L. (2015), “İŞİD ve Kökenleri”, İstanbul: Safa Yayın, 1.Basım,.
- Özerkmen N. (2014). “Terör, Terörizm ve Radikal İslamcı Terör”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*.
- Pehlivanoglu, A. Ö. (2004), *Ortadoğu ve Türkiye*, İstanbul: Kastaş Yayınları
- Phd. Msözcan (2017). “*Terör*”, İstanbul: Yenyüzyıl Yay.
- Riedel B. (2008), *The search For Al Qaeda*, Washington D.C: Brookings Institutions Press
- Salih M.(2016), “*How Islamic State is trying to lure Kurds to its ranks*” *Al Monitor*,
- Sandıklı A. (2015), “*Terörün Geldiği Yeni Boyut: İŞİD Örneği*”, İstanbul: Bilgesam Yayınları,.
- Sedeeq, H. T., ABD'nin Irak Politikası ve İŞİD Sorunu (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi SBE, 2017)
- Sekman, A. (2018). İslam Düşüncesi: I, İslam Düşüncesinin Yapısı ve Selefilik. *AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6(11), 240-243.
- Şen A. (2013). “Irak Dosyası: İşgal ve Direniş”, *International Pressmedya*. (Erişim tarihi:10.12.2013).
- Şenol, D., Erdem, S., & Erdem, E. (2016). İŞİD: Küresel Bir Terör Örgütü. *F.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(2), 277-292.
- Şimşek M.(2016). “*Suriye’de 6 yılda neler oldu?*” <http://www.bik.gov.tr/2011-2017-suriyede-6-yilda-neler-oldu/> (Erişim tarihi: 08.10.2018).
- Taşdemir D. (2016). “*Türkiye’de Selefi Hareketler ve Dini Radikalizm*”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi SBE.
- Taştekin F. (2016),*Karanlık Çöktüğünde. İŞİD: Din adına şiddetin dünü ve bugünü*, İstanbul: Doğan Kitap.
- Türkoğlu E. (2017).“*Küresel Bir Terör Örgütü Olarak İŞİD’in Dijital Dergi Kullanımı: Konstantiniyye Üzerine Bir İnceleme*”, *Erciyes İletişim Dergisi*,Vol.5, No.1, ss.162-180.
- Boz Ü. (2015).“*Amerikan Müdahaleciliği ve Irak: İşgal ve Çekilme*”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi SBE,).
- W. W. Norton and Co. Naylor, D. H. (Ed.). (2009). “*Al Qaeda in Iraq*. New York: Nova Science Publishers. Ní Aoláin, F. (2000). *The politics of force: Conflict management and state violence in Northern Ireland*. Belfast: Blackstaff Press.
- Weiss M. ve HassanH. (2016), *ISIS - Terör Ordusunun İçyüzü*,İstanbul: Kırmızı Yayınevi,
- WelleD. (2015). “*Abadi: Irak’ta yabancı asker istemiyoruz*”,<https://www.dw.com/tr/abadi-irakta-yabanc%C4%B1-asker-istemiyoruz/a-18888160> (Erişim Tarihi: 10.11.2017)
- www.evrensel.net (Erişim Tarihi:10.01.2016).
- Yalçinkaya H.(2015). “*İŞİD ve Yabancı Terörist Savaşçılar*”, *Ortadoğu Analiz*, C. VII, No. 66 (Ocak-Şubat 2015).

- Yavuz C. (2014). “IŞİD Terör Örgütü Mü Devlet Modeli Mi?” www.devlet.com.tr, (Erişim Tarihi: 16.08.2015)
- Yiğit H. (2016), “*Tekmili Birden IŞİD El Kaide’den IŞİD’e: Amerika İçin Cihat!*”, İstanbul: Tekin Yay.
- Yöntem A. (2013), “*Şii-Sünni İlişkileri Bağlamında Günümüz Selefililiği*”, e-Makalat Mezhep Araştırmaları.
- Zachary L. (2011). “*Al Qaeda in Iraq*”. Council on Foreign Relations. <http://www.cfr.org/iraq/islamic-state/p14811> (Erişim tarihi:18.03.2016).
- Zeydan A. M.(2013). “*Taliban’ın Yükselişi*”, Hülya Afacan (çev.). İstanbul: Mana Yayınları, 1.Basım,